

Jerzy Starnawski

Jan Oko (1875-1946), pierwszy
profesor filologii klasycznej
Uniwersytetu Łódzkiego i piąty
prezes Koła Łódzkiego PTF

Collectanea Philologica 7, 87-90

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jerzy STARNAWSKI
(Łódź)

**JAN OKO (1875–1946), PIERWSZY PROFESOR
FILOLOGII KLASYCZNEJ UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO
I PIĄTY PREZES KOŁA ŁÓDZKIEGO PTF**

Jan Oko przeszedł do nieśmiertelności nie tyle jako autor wielkich prac naukowych, ile jako pedagog święcący tryumfy dydaktycznej działalności. W obu środowiskach uniwersyteckich, w których wykładał, od niego zaczyna się historia Katedry. Urodzony 16 grudnia 1875 r. w Zameczku koło Żółkwi, syn Walentego, wiejskiego kowala, i Katarzyny z Fiszerów. W 1898 r. ukończył V Gimnazjum we Lwowie (z odznaczeniem) i odbył studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego w zakresie filologii klasycznej (prof. prof. Bronisław Kruczkiewicz, Ludwik Ćwikliński, Stanisław Witkowski) i ubocznie filologii polskiej (prof. Roman Pilat). Od 1901/1902 r. był już zastępcą nauczyciela w III Gimnazjum we Lwowie, 5 czerwca 1903 r. zdał egzamin nauczycielski. W latach 1903–1906 był pełnoprawnym nauczycielem gimnazjum w Stryju, ale od 1906/1907 r. uczył w Gimnazjum VI we Lwowie. Tu, według kronikarza szkoły, Lesława Jaworskiego¹, działał dużo dla młodzieży, szczególnie w latach pierwszej wojny światowej. „Niedolę dziecka odczuwał zawsze gorąco [...], młodzież była doń serdecznie przywiązana”. Zainicjował pierwsze kółko naukowe z dziedziny humanistyki. W 1910/1911 r. korzystał z urlopu dla odbycia podróży naukowej do Grecji i do Rzymu. W 1914/1915 r. z powodu zajęcia Lwowa przez wojska rosyjskie przebywał w Wiedniu. Powrócił po roku do Lwowa do VI Gimnazjum, w którym był od 12 lutego 1918 r. do końca 1919/1920 r. dyrektorem. Debiutował w Sprawozdaniach Gimnazjum w Stryju (1904) rozprawą, którą przyjęto jako dysertację doktorską, *De patribus conscriptis* (1909, promotor: B. Kruczkiewicz). Drugą ważną pracę, *De senatoribus pedariis*, ogłosił w 1911 r. Senatorowie „nożni”, o których pisał, wykorzystując odpowiednie miejsca u Warrona, u Tacyty i u innych pisarzy, to byli tacy, którzy nie piastowali jeszcze wyższych urzędów i nie posiadali prawa stawiania wniosków; mogli jedynie przyłączyć się do zdań wypowiedzianych przez innych senatorów².

¹ L. Jaworski, *Gimnazjum VI im. Stanisława Staszica we Lwowie. 1902–1927. Dzieje i ludzie*, Lwów 1927, s. 8, 12, 15, 35–36, 46, 51–53.

² Por. M. Plezia (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. 4, Warszawa 1974, s. 60.

Do użytku szkolnego opracował Oko edycje (w języku greckim): *Edypa w Kolonie* i *Antygony* (1913), z kolei *Edypa króla* (1916). Dnia 1 lutego 1920 r. powołany został, mimo braku habilitacji, na Katedrę Latynistyki Uniwersytetu Stefana Batorego. Tu otrzymał 1 lipca 1920 r. nominację na profesora nadzwyczajnego, a 12 października 1925 r. na profesora zwyczajnego. Dziekanem Wydziału Humanistycznego był w latach 1926–1929 i 1936–1939 (do 15 grudnia, tj. do zamknięcia Uniwersytetu Stefana Batorego). Ogłosił w języku polskim prace: *Do źródeł grobu Romulusa* (1928); *Forum Romanum w świetle najnowszych badań* (1928), po łacinie *Epitaphia Ciceronis duodecim sapientium* (1932). W badaniach prowadzonych nad poetami starożytnymi wykorzystywał zbiory wileńskie i odkrycia sygnalizował: *Sapphus Epistuale ad Phaonem fragmento Vilnensi* („Eos” 32 [1929], s. 509–534; *Eus Supplementa* 16 [1930], s. 361–386); *De Ibidis Ovidianae codice Vilnensi* ([w:] *Munera philologica* [...] Ludovico Ćwikliński [...] oblata, Posnaniae 1936, s. 215–224). Cztery prace poświęcił Wergiliuszowi, co wiązało się z rocznicą poety, którą nauka ogólnopolska upamiętniła rocznikiem „Eos” i tomem wydanym przez Polską Akademię Umiejętności *Commentationes Vergilianae*. Jednak spośród środowisk uniwersyteckich tylko Wilno wystąpiło z *Księgą Wergiliuszową...* (Wilno 1930), co było pracą Koła Klasyków (redaktorem był Józef Rybicki), ale czuło się rękę profesora latynistyki. Pomieścił tam Oko przyczynki filologiczne: *Stare wydanie Wergiliusza w Bibliotece USB* (s. 173–182); *Rękopis Wergiliusza w Wilnie* (s. 223); *Wergiliusz w wykładach dawnego Uniwersytetu Wileńskiego* (s. 223–226). Łacińską rozprawę *De Vergilii „Bucolicorum” codice Vilnensi* ogłosił w „Eos” (33 [1930/1931], s. 21–39). Patriotyzm wileński zaprowadził filologa do badań nad kartą najchlubniejszą wileńskiej filologii, nad Grodkiem i jego szkołą. Odpryskiem był przyczynek *Stanisław Żukowski, zapomniany poeta i filolog* („Ruch Literacki” 7/1 [1932], s. 9–16). Równocześnie wydał Oko „nieznany list do Joachima Lelewela”, mówiący o Grodsku jako o numizmatyku („Ateneum Wileńskie” 8 [1931/1932], s. 222–226). Po kilku latach pozyskanie nowych materiałów rękopisu rozprawy łacińskiej Grodka *De re numaria veterum* umożliwiło powstanie większej pracy, *Działalność G. E. Grodka na polu numizmatyki* („Ateneum Wileńskie” 11 [1936], s. 402–406). Jako osobny zeszyt (t. 4, z. 3) „Rozpraw i Materiałów Wydziału I Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” wyszła rozprawa *Seminarium filologiczne G.E. Grodka* (Wilno 1933). Towarzyszyły tej pracy artykuły popularne: *G.E. Grodeck* [notka biograficzna]; *G.E.G. jako nauczyciel* („Filomata” 51 [1933], s. 482, 498–506). Zjawił się nowy przyczynek materiałowy, *Listy Grodka w Archiwum Księgarni Zawadzkich* („Ateneum Wileńskie” 9 [1933/1934], s. 225–233). Gdy w 5 lat po rocznicy Wergiliuszowej przyszła Horacjańska, wystąpił Oko z rozprawą *Horacjusz w wykładach Grodka* ([w:] *Commentationes Horatianae*, cz. 2, Kraków 1935, s. 1–27). Był Oko redaktorem księgi zbiorowej *Z dziejów filologii klasycznej w Wilnie* (Wilno 1937). Tam pomieścił

rozprawę *Studia G.E. Grodka nad filologią w Polsce* (s. 1–32). W dobę wczesnego humanizmu wkroczył przyczynkiem *Nieznanego autora pieśń o bitwie pod Grunwaldem* („Ateneum Wileńskie” 7/3–4 [1930], s. 858–872) i rozprawą *Paweł Deusterwalt, nieznaną humanista XV wieku* („Ateneum Wileńskie” 7/3–4 [1930], s. 786–798).

Jednego poetę polsko-łacińskiego umiłował specjalnie, Sarbiewskiego. W 1922 r. wygłosił w Wilnie w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich odczyt *Maciej Kazimierz Sarbiewski, poeta uwieńczony* (druk. Wilno 1923). Ów „poeta uwieńczony” stał się tematem dalszych rozpraw szczegółowych. Wystąpił Oko z nowym przyczynkiem filologicznym *Rękopis wileński „Zabaw leśnych” Sarbiewskiego* ([w:] *Księga pamiątkowa [...] Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1, Wilno 1929, s. 47–64). W tym czasie *Silviludia* były bez żadnych zastrzeżeń przyjmowane jako utwór Sarbiewskiego. Niebawem doszły rozprawy pisane po francusku: „*L’Iter Romanum*” de Mathieu Casimir Sarbiewski („*Humanitas*” 1 [1930], s. 199–223); *Un commentaire inconnu de Sarbiewski de la Somme de Saint Thomas d’Aquin* („*Humanitas*” 1 [1930], s. 15–22). Prace Oki dotyczące Sarbiewskiego wysoko ocenił Tadeusz Mikulski („*Ruch Literacki*” 9/1 [1934], s. 26–28). W 1934 r. obchodził Oko jubileusz 30-lecia pracy naukowej, upamiętniony licznymi artykułami w prasie. Był znakomitym znawcą Forum Romanum i w tym zakresie miał gotową do druku monografię, której druk uniemożliwił wybuch wojny. Zdażył tylko tuż przed wojną wydać pracę *De domo aurea Neronis* (1939). W czasie drugiej wojny światowej należał do nielicznej grupy profesorów Uniwersytetu Stefana Batorego, którzy otrzymali katedry w litewskim Uniwersytecie Wileńskim. Jedną pracę łacińską ogłosił w litewskim czasopiśmie naukowym, o naszym poecie: *De M.C. Sarbiewski, clarissimo professore Academiae Vilnensi* [...] („*Darbai ir Dienos*” 9 [Kowno, 1940], s. 129–165). Jednakże nie uniknął za czasów okupacji niemieckiej aresztowania (15 września 1943 r.) i czasowego pobytu w więzieniu. Był znakomitym dydaktykiem uniwersyteckim. Współ z kolegą na Katedrze Grecystyki, Stefanem Srebrnym (1890–1962) stworzył w Uniwersytecie Stefana Batorego znakomitą szkołę, której wychowankami byli: Jan Safarewicz; wspomniany już Józef Rybicki; Zofia Abramowiczówna; Barbara Krysinieł-Józefowiczowa; Stefan Oświecimski; Leokadia Małunowiczówna; Antoni Szantyr. Była to szkoła maksymalistycznych wymagań. Był Oko w okresie międzywojennym wyraźnie opozycyjny wobec rządów sanacji, podpisywał protest w sprawie brzeskiej. Po drugiej wojnie światowej nie osiedlił się w Toruniu, jak prawie wszyscy profesorowie USB. Przybył do Łodzi (8 kwietnia 1945 r.) i od 1 września objął Katedrę Filologii Klasycznej w Uniwersytecie Łódzkim, otrzymał (5 kwietnia 1946 r.) potwierdzenie zwyczajnej profesury. Łódzkie Towarzystwo Naukowe przyjęło go w poczet członków. Początkowo był w UŁ sam. Pomoc uzyskał w listopadzie 1945 r. w osobie doskonałego dydaktyka, wywodzącego się jak Oko ze

środowiska lwowskiego, Mariana Goliasa (1877–1965), wieloletniego nauczyciela Gimnazjum III we Lwowie, autora podręczników do łaciny i do greki. Golias został przyjęty jako lektor, niebawem stał się wykładowcą, później otrzymał nominację na docenta. Oko zmarł 8 września 1946 r. w Zakopanem, pochowany tam na cmentarzu przy ul. Nowotarskiej. W małżeństwie z Janiną Rusiecką (od 1903 r.) miał synów: Mieczysława, Jana Kazimierza, Stanisława i córkę Marię (zam. Trzebińską)³. Bezpośrednim jego następcą na Katedrze był Jerzy Schnayder (1891–1974), podówczas docent; profesurę otrzymał już w innym środowisku. Katedra została zlikwidowana, po kilku latach wskrzesił ją za dziekanatu Stefana Kawyna uczeń Oki, Stefan Oświecimski.

Jerzy STARNAWSKI

JOHANES OKO – PRIMUS IN UNIVERSITATE LODZIENSI
PROFESSOR PHILOLOGIAE CLASSICAE

(Argumentum)

Joannes Oko (MDCCLXXV – MCMXLVI) ab anno millesimo nongentesimo vicesimo Latinae linguae professor in Universitate Vilensi fuit. Bello totius mundi scundo finito Lodziam demigravit, Kalendis Septembribus anno millesimo nongentesimo quadragésimo quinto princeps philologiae classicae in Universitate Lodzianis nominatus. Per unum annum dignitatem illam tulit usque ad tempus, cum die octavo mensis Septembris anno millesimo nongentesimo quadragésimo sexto mortuus est. De eius vita et scriptis auctor pauca narrat.

³ Wybrana bibliografia: [Anonimowe artykuły w związku z jubileuszem:] *Jubileusz pracy naukowej i pedagogicznej* [...], „Dekada” 9 (1934), s. 6; *Obchód jubileuszu* [...], „Kurier Wileński” 331 (1934); *Uczenie zasług* [...], „Dziennik Wileński” 328 (1934); *Wileńskie Koło PTF. Jubileusz* [...], „Eos” 16 (1935), s. 95–98; [anonimowe nie związane z jubileuszem:] *Przewodnik Archiwum PAN*, Warszawa 1965, s. 77–78; *W 10 rocznicę przerwania normalnej pracy USB*, „Alma Mater Vilensis” (Londyn 1949), s. 86, 96, 111; H. Cehak-Hołubowiczowa, *W trzydziestolecie pracy naukowej i pedagogicznej* [...], „Kurier Wileński” 330 (1934); espe, *Wileński filolog jubilat*, „Dziennik Wileński” 328 (1934); M. Golias, *Prof. dr Jan Oko*, „Prace Polonistyczne” 5 (1947), s. 333–335; R. Gostkowski, [biogram] „Sprawozdania ŁTN” 1/1 (1946), s. 14, 63–64; S. Hammer, *Historia filologii klasycznej w Polsce*, Kraków 1948, s. 66–67; L. Jaworski, *op. cit.*; S. Kościałkowski, *Pamiętna choć przerwana rocznica TPN w Wilnie. W 50-lecie jego powstania (1907–1956/1957)*, „Teki Historyczne” 8 (1956/1957), s. 108; S. Lempicki, *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław 1948, s. 153; R. Mienicki, *Uniwersytet Wileński*, [w:] *Wilno i Ziemia Wileńska*, t. 2, Wilno 1937, s. 20; S. Oświecimski, *Jan Oko*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, z. 4(99), Wrocław 1978, s. 670–672 (nie powtarza się pozycji bibliograficznych tam wymienionych); J. Starnawski, *Sylwetki wileńskich historyków literatury*, Bydgoszcz 1997, s. 100–105; idem, *Jan Oko*, [w:] *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 2, Łódź 1998, s. 338–340 (w obu pozycjach bibliografia).